

MORALO LE TEREKA YA HO IPHUMANANA (ATP)

PUO YA LAPENG: SESOTHO

KEREITI 3 KOTARA 2

Ho thusa matitjhere le baithuti ho fihlella nako ya thuto e lahlehileng, ba tsebe ba be ba be le tsebo le bokgoni bakeng sa bokamoso.

- Ka kopo ela hloko hore lenaneo la thuto le hlophisitsweng la Puo Ya Lapeng ya Sesotho le kenyeletsang meralo ya thuto ya letsatsi le letsatsi, dibuka tse kgolo, maqephe a mosebetsi mmoho le disebediswa tsa thuto tsa ka phaposiburutelong di ya fumaneha ho tswa ho www.nect.org.za
- Ena ke webosaete e sa hlokeneng ditjeho, ka hoo disebediswa di fumaneha mahala kantle le ho se lefe letho. Tokomane ena eka sebediswa ka ho ikemela ntle le lenaneo le hlophisitsweng la thuto.

basic education
Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

Moralo Le Tereka Ya Ho Iphumana (ATP)

Puo ya Lapeng: Sesotho

Kereiti 3 Kotara 2

Dikahare

Selelekela	1
Dipeelo tsa ho iphumana tsa Moralo wa Thuto wa Selemo	2
Tsebo ya Puo ya Lapeng	2
Dikahare tsa Puo ya Lapeng	2
Medumo le Ho bala ka tataiso ya sehlopha	2
Ho theha tlwaelo ya ho ithuta puo	5
Tlwaelo e sisintsweng ya beke bakeng sa puo ya lapeng ya motheo o tlase wa thuto	6
Mosebetsi e sisintsweng bakeng sa motheo o tlase wa thuto (FP) (o tobaneng le dipeelo tsa Moralo wa Thuto wa Selemo).	7
Medumo le ho bala ka tataiso ya sehlopha	14
Lenaneo la medumo: Puo ya Lapeng Sesotho	15
Moralo wa mosebetsi wa Moralo le Tereka	18
Mookotaba 1	19
Mookotaba 2	21
Mookotaba 3	23
Mookotaba 4	25
Mookotaba 5	27
Lenaneo la tekanyetso	29
Lenane la tlhopiso: Mohato o tlase Puo ya Lapeng	29
Tekanyetso ya ho ithuta	30
Ho sebedisa diruburiki	30
Phetolo	31
Tekanyetso ya thuto: Karete ya dintlha	32
Kereiti 3 Kotara 2: Mohlala wa Tekanyetso ya semmuso	33

Selelekela

Matitjhere a mohato o tlase a ratehang,

Sewa se seholo sa COVID 19 se re siile le phephetso e kgolo thutong. Ha re kgutlela ho 'sekolo se tlwaelehileng', bohle re lokela ho sebetsa ka matla le ka bohlale ho etsa bonnete hore mokgwa wa tshebetso wa rona o a iphumana. Sena ke se bohlokwa haholo mohatong o tlase wa thuto, moo bana ba ithutang tsebo ya ho bala le ho ngola. Afrika Borwa e hloka hore o etse ka matla ohle a hao o matlafatse baithuti ba hao ka tsebo ena, ele hore ha ba ithute feela ho bala, feela qetellong ba eba le bokgoni ba ho 'balla ho ithuta'. Tokomane ena e bopetswe ho o thusa ho fihlella sena. Ka ho sebetsa ka moralo ona, re na le tshepo hore o tla kgona ho tobana le tahlehelo ya nako ya thuto le ho ruta, mme o behe baithuti ba hao boemong boo ba tshwanetseng ho ba ho bona. Re lebohela boinehelo, boikitlaetso mmoho le ho sebetsa ka thata ho hloka halang ho tswa ho wena. O aha setjhaba sa rona ele ka nnete.

Re o lakaletsa mahlohonolo kotareng ena e tlang,

Sehlopha sa ho Iphumana le ho Tereka sa Moralo wa Thuto wa Selelemo sa Lefapha la Thuto ya Motheo/NECT

Dipeelo tsa ho iphumana tsa Moralo wa Thuto wa Selemo

- Dibeke di 10 Kotareng ya 1 ya ho iphumana ya Lefapha la Thuto ya Motheo
- Potolohong ya beke tse 5 x 2, dikarolo tsohle tsa thuto ya puo di lokelwa ho akaretswa ka tsela e latelang, o sebedisa nako e nyane:

BONYANE BA CAPS TEKANYETSO YA NAKO	KEREITI 1	KEREITI 2	KEREITI 3
Ho mamela le ho bua	Metsotso e 45	Metsotso e 45	Metsotso e 45
Ho Bala le Medumo	Dihora tse 4 metsotso e 30	Dihora tse 4 metsotso e 30	Dihora tse 4 metsotso e 30
Mongolo	Hora e 1	Metsotso e 45	Metsotso e 45
Ho ngola	Metsotso e 45	Hora e 1	Hora e 1
KAKARETSO	DIHORA TSE 7	DIHORA TSE 7	DIHORA TSE 7

Tsebo ya Puo ya Lapeng

- Boiphumano ba Moralo wa Thuto wa Selemo (ATP) ya puo ya lapeng e hlophisitswe ho bontsha matijhere hore ke tsebo efe eo ba tshwanetseng ho aha ho yona bakeng sa karolo e nngwe le enngwe ya thuto.
- Ho bohlokwa ho elellwa hore dibeke tse ding le tse ding tse pedi, tsebo e boptjwang e a tshwana karolong le karolong, e le hore ho be le pheta-pheto e ngata bakeng sa ho aha le ho matlafatsa tsebo.

Dikahare tsa Puo ya Lapeng

- Potoloho ya beke tse ding le tse ding tse pedi, matijhere a lokela ho kgetha mookotaba.
- Mookotaba ona o hlalosa dikahare tsa potoloho eo.
- Mohlala, ha titjhere a kgetha mookotaba '**Bohle re ya sekolong**', dikahare tsohle di lokela ho ikamahanya le mookotaba ona, di kenyelletsa le:
- Tlotlontswe e rutwang, mohlala: **bala; kgokahanya; bapisa; ithuta; China; kereiti ya boraro, jj.**
- **Diraeme kapa dipina** tse rutwang. **Ke rata ho bala le ho ngola**
- Pale e balwang ka nako ya **Ho bala ka kopanelo**, mohlala: Pale ya sehlooho sa: **Kereiti ya boraro Afrika Borwa le China**
- **Mosebetsi wa Ho Ngola** oo baithuti ba tshwanetseng ho o phetha, mohlala: **Ngola diratswana tse pedi ka seo baithuti ba se etsang Afrika Borwa le China.**

Medumo le Ho bala ka tataiso ya sehlopha

- Ho bala ka tataiso ya sehlopha le medumo, ke tsona feela tseo dikahare tsa tsona di sa amaneng le mookotaba.
- Bakeng sa ho ithuta ho bala, baithuti ba lokela ho rutwa medumo ya puo ka mokgwa wa tatellano, le mokgwa wa ho arola le ho kopanya medumo ena.
- Ebe, ba ikwetlisa ho bala mantswa le dipale ba sebedisa tsebo ya bona ho qapodisa mantswa.

Ha re lekoleng hore ke bokgoni le dikahare dife tse thathamisitsweng Moralong wa Thuto wa Selemo (ATP) bakeng sa Kereiti 3 Kotara 2:

KAKARETSO YA BOIPHUMANO YA MORALO WA THUTO WA SELEMO: KEREITI 3 KOTARA 2	
HO MAMELA LE HO BUA	
1	Bua ka boiphihlelo ba hae jwalo ka ho bua ditaba a ntsha maikutlo le mehopolo ya hae
2	Mamela dipale, dithothokiso le dipina mme a ntsha maikutlo, a fana ka mabaka
3	Mamela tatelano e rarahaneng ya ditaello (bonyane tse 4) le ho araba ka nepo
4	Sebedisa sehlooho le ditshwantsho tsa pale ho lepa/noha se tla etsahala
5	Etsa phatlatso ya molomo ho hlalosa le bapisa ntho
6	Fumana sesosa le ditlamorao paleng a sebedisa mantswe a mahokela a jwalo ka 'hobane'
7	Sisinya tharollo ya qaka
8	Sebedisa puo ho fuputsa le ho batlisisa, mohlala: sisinya boikgethelo 'ha'... 'ebe'
9	Botsa dipotso tsa tlhaketso, rala le ho thola tlhahisoleseding ya mosebetsi
10	Mamela dipale tse balwang ke titjhere kapa tsa radiyo nako e teletshana ka thahasello
11	Pheta pale e kgutshwane e nang le morero/poloto e bonolo ka baphetwa ba fapaneng
12	Hlopholla, bapisa, bontsha phapano ka tlhahisoleseding e jwalo ka mekgwa ya ngwana ya ho ja le ya tshwene
13	Utlwisisa le ho sebedisa puo e tshwanetseng ya dithuto tse fapaneng jwaloka mahlale a tsa bophelo
14	Mamela le ho qapa/etsa metlae le dilotho
15	dipotso bakeng sa ho fumana tlhaketso le ho tshwaela ho seo a se utlwileng
16	Eba le seabo dipuisanong tsa phaposi le tsa sehlopha, mme a phehise ka mehopolo

MEDUMO	
Tlhokomediso ho titjhere:	
<ul style="list-style-type: none"> • Etsa bonnete hore o bopa le ho qhaqholla mantswe <ul style="list-style-type: none"> • Ka ho utlwa (tlhokomediso ya medumo/phonemic awareness) • Ka ho utlwa le ho bona (medumo/phonics) 	
1	Elellwa le ho sebedisa dipaterone tsa mopeleto. (mohl: hlaka, haka, kgaka, baka, noka, loka, roka)
2	Bopa mantswe a sebedisa bokgoni ba medumo eo a ithutileng yona selemong sena
3	Bopa mantswe a ditlhaku tse 3, 4, 5 le ho feta a sebedisa dithswantsho tsa ditumammoho le ditumanotshi tse rutilweng kotareng ena
4	Peleta mantswe ka nepo a sebedisa tsebo ya medumo ditekong tseo e seng tsa semmuso, pitsetsong le mosebetsing yohle e ngolwang
5	Ngola dipolelo tse kgutshwane tse tharo tse bitswang ke titjhere.
6	Elellwa le ho bala:
a	Medumo ya didumannotsi e tswakilweng mantsweng (mohl: hlaahlela, moomo, feela)
b	Medumo e tswakilweng ya didumammoho tse hlahellang ka hara mantswe (mohl: Mokgahlelo, seshweshwe, motshoare, monyako, motsamao)
c	Elellwa le ho sebedisa ditlhaku tse nne tsa didumammoho tse ikemetseng ha di hlahella mantsweng (mohl: mpshe, ho Mpshe ke nonyana e lebelo haholo, ntjhapa, ho Mme o ntjhapa ka phafa)
d	Sebedisa mantswe a qapodiswang le ho peletwa ka ho tshwana empa moelelo o fapane (mohl: nama – Ke rata nama ya kgomo, Ke nama maoto)

MONGOLO

- 1 Sebedisa disebediswa tsa mongolo ka nepo: pensile/potloloto, raba, rula
- 2 Ngola polelo ka makgethe le ka bokgabane ka mongolo o hatistsweng le ka mongolo o kopaneng kapa mongolo o harilweng
- 3 Bopa ditlhaku tse kgolo le tse nyane ka nepo ka mongolo o kopaneng kapa mongolo o harilweng
- 4 Ngololla mantswe le dipolelo ka nepo ka mongolo o kopaneng kapa mongolo o harilweng
- 5 Kopisa mantswe ka nepo ho tswa mehloding e fapaneng
- 6 Ngola ka lebelo le eketsehileng ka mongolo o kopaneng kapa mongolo o harilweng
- 7 Fetohela mongolong o kopaneng mosebetsing ohle o ngolwang jwalo ka letsatsi, lebitso la hae, le ditema tse ding tse ngolwang
- 8 Mofuta wa mongolo o tla laolwa ke molao wa sekolo wa mongolo kapa wa Profense

HO BALA KA TATAISO YA SEHLOPHA

Tlhokomediso ho titjhere:

- *Dudisa bana ka dihlopha tsa bokgoni bo tshwanang ba ho bala.*
- *Kgetha diratswana/dibuka ka boemo ba tsebo ya ho bala ya sehlopha ka seng*
- *Mamela setho sa sehlopha ka seng ha se bala ka bo mong mme o fane ka tataiso ha ba bala.*

- 1 Balla hodimo le ka kgutso boemong ba hae sehlopheng se tataiswang ke titjhere, ke hore, sehlopha kaofela se bala pale e le nngwe e itshetlehileng boemong ba ho bala/thuto ba sehlopha.
- 2 Sebedisa medumo, ditemoso tsa boemo le bokgoni ba ho hlopholla maemo le sebopeho ha a bala mantswe a sa tlwaelehang
- 3 Itekola ha bala, mokgahlelong wa ho ehlwa mantswe le kutlwisiso
- 4 Sebedisa mawa a ho itshwaya diphoso ha a bala: ho bala hape, ho kgefutsa, ho bitsetsa lentswe fatshe pele a le balla hodimo
- 5 Sebedisa dayakeramo le ditshwantsho tsa tema ho eketsa kutlwisiso
- 6 Bontsha kutlwisiso ya mantshwao a puo (kgutlo, feelwane, letshwao la potso mmoho le letshwao la makalo le matshwao a qotso) ha balla hodimo
- 7 Bala ka bokgeleke bo eketsehileng le ka maikutlo

HO BALA KA BOIKEMELO

- 1 Bala ka boikemelo
- 2 Balla hodimo a balla motswalle.
- 3 Bala mongolo wa hae le wa ba bang
- 4 Ipalla ka boikemelo/bonngwe dibuka tse badilweng ka nako ya ho bala ka kopanelo, dibuka tsa dipale tse bonolo le dibuka tsa sekgutlwana sa ho bala le ditema tse ding, jwalo ka dibuka tsa padiso tsa selemo se fetileng kapa tse badilweng qalong ya selemo sena, tse boemong ba ho ka balwa ka boikemelo ba baithuti.
- 5 Bala ditema tse boemong bo rarahaneng bakeng sa boithabiso kapa tlhahisoleseding: makasine, dikhomiki, dibuka tse bonolo tsa ditaba tseo e seng tsa nnete le tsa nnete tsa meetlo e fapaneng, dibuka tse badilweng ka nako ya ho bala ka kopanelo.

HO BALA KA KOPANELO

- 1 Bala ditema tse hodisitsweng tse kang dithothokiso, dibuka tse kgolo, diphousetara, ditema tsa elektroniki, e le baithuti kaofela hammoho le titjhere
- 2 Hlalosa mophetwa le mohopolo wa sehlooho
- 3 Sekaseka tlhahlamano ya diketsahalo, sebaka le sesosa le ditlamorao
- 4 Sebedisa ditemoso tse bohwang ho hlwaya sepheo sa dipapatso le bamamedi bao di ba reretsweng
- 5 Sebedisa tafole ya dikahare, nomoro ya maqephe ho fumana tlhahisoleseding
- 6 Araba lethathama la dipotso tse batlang monahano o phahameng tse itshetlehleng hodima tema e badilweng.
- 7 Sebedisa tlhahisoleseding ho tswa ditemeng tsa kerafo jwalo ka ho tsamaya ba potoloha sekolo ba latela ditshupiso tsa mmapa
- 8 Fumana le ho sebedisa mehlodi ya tlhahisoleseding, mohlala, maloko a setjhaba, dibuka tsa laeaborari
- 9 Sebedisa mantswe a bohlokwa le sehlooho ho fumana tlhahisoleseding diratswaneng tsa diketsahalo tsa nnete

HO NGOLA

Tlhokomediso ho titjhere:

- *Sebedisa mesebetsi ya ho ngola ka kopanelo ho bontsha mehato ya ho ngola (mekgwaritso, ho ngola, ho lokisa le ho phatlalatsa) Fana ka sebopeho (foreimi) sa ho ngola ho thusa baithuti ho ngola dipale tsa bona.*

- 1 Eba le seabo dipuisanong tsa ho kgetha sehlooho seo ho tla ngolwa ka sona
- 2 Bopa banka ya mantswe a hae le dikishinare a sebedisa tlhaku e qalang ya mantswe
- 3 Balla motswalle kapa sehlopha mongolo wa hae
- 4 Bala lokisa diphoso tsa mongolo wa hae ka ho lokisa mopeleto, matshwao a puo jj.
- 5 Ipopela pokello ya mantswe le bukantswe/dikshenare eo a iketseditseng yona e qalang ka lentse jwalo ka buka, thaba
- 6 O phetha mesebetsi ya mongolo, e kenyeletsang mekgwaritso, ho ngola, **ho lokisa** le ho phatlalatsa:
  - a Ngola pale ya hae kapa e tlwaelehileng kapa seratswana sa boiqapelo sa bonyane dipolelo tse 10
  - b Ngola ditaba tsa hae
  - c Ngola diratswana tse pedi tsa dipolelo tse 10 kapa ho feta ka boiphihlelo ba hae jwalo ka ditaba tsa ka mehla kapa ketsahalo ya sekolo tse jwaloka ditaba tsa hae kapa pale ya boiqapelo
  - d Ngola le ho bontsha ka pale sehloohong e le ho phehisa bukeng ya phaposi
  - e Ngola tekanyetso botjha ya buka e bonolo
  - f Boloka dayari/bukatsatsi ya beke e le nngwe, a ela hloko boemo ba lehodimo le tlhahisoleseding e nngwe
- 7 O hlwaya a be a sebedise puo ka nepo, ho kenyeletsa le:
  - a Mabitso, mahlalosi, maetsi, mahlalosi
  - b Sebedisa thutapuo/sebopeho-puo hore ba bang ba tsebe ho bala le ho utlwisisa se ngotsweng
  - c Sebedisa tsebo ya medumo le melao ya ho peleta ho ngola mantswe a sa tlwaelehang
  - d Matshwao a nepahetseng a puo: ditlhaku tse kgolo,kgutlo, letshwao la potso, feelwane, letshwao la makalo le le diabulwa-diakwalwa/maqotsi
  - e Sebedisa makgathe a rarahaneng, jwalo ka lekgathe lekwale le lekgathe lefitile letswelli ka nepo

Ho theha tlwaelo ya ho ithuta puo

- E meng ya mekgwa ya ho etsa bonnete ba hore o sebedisa nako e lekanyeditsweng ka nepo ho akaretsa tsebo yohle e Moralong wa Thuto ya Selema (ATP), ke ho theha tlwaelo ya ho ithuta puo.
- Tlwaelo e sisintsweng ya beke le beke, e ka sebediswang potolohong ya beke tse pedi e ya latela.
  - Tlwaelo ena e sebedisa **BONYANE BA NAKO** bakeng sa puo ya lapeng (dihora tse 7).
  - Tlwaelo ena e hlophisitswe ho sebetse dikereiting tsohle

Tlwaelo e sisintsweng ya beke bakeng sa puo ya lapeng ya motheo o tlase wa thuto

LETSATSI	KAROLO	MOSEBETSI	NAKO: KAKARETSO	NAKO: HO BUA LE HO MAMELA	NAKO: HO BALA LE MEDUMO	NAKO: MONGOLO	NAKO: HO NGOLA
Mantaha	HO BUA LE HO MAMELA	Mesebetsi ya molomo	Metsotso e 15	Metsotso e 15			
	MONGOLO	Tekanyetso e seng ya semmuso	Metsotso e 15			Metsotso e 15	
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka kopanelo	Metsotso e 15		Metsotso e 15		
Labobedi	HO NGOLA	Tshebetso le ho ngola ka kopanelo	Metsotso e 30				Metsotso e 30
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka tataiso ya sehlopha	Metsotso e 30		Metsotso e 30		
	HO BALA LE MEDUMO	Ruta modumo le mantswe a matjha	Metsotso e 15		Metsotso e 15		
Laboraro	MONGOLO	Ruta tlhaku le mantswe a matjha	Metsotso e 15			Metsotso e 15	
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka kopanelo	Metsotso e 15		Metsotso e 15		
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka tataiso ya sehlopha	Metsotso e 30		Metsotso e 30		
Labone	HO BUA LE HO MAMELA	Mesebetsi ya molomo	Metsotso e 15	Metsotso e 15			
	HO BALA LE MEDUMO	Ruta modumo le mantswe a matjha	Metsotso e 15		Metsotso e 15		
	MONGOLO	Ruta tlhaku le mantswe a matjha	Metsotso e 15			Metsotso e 15	
Labohlano	HO NGOLA	Tshebetso le ho ngola ka kopanelo	Metsotso e 30				Metsotso e 30
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka tataiso ya sehlopha	Metsotso e 30		Metsotso e 30		
	HO BALA LE MEDUMO	Kwetliso ya medumo	Metsotso e 15		Metsotso e 15		
Labohlangano	HO BALA LE MEDUMO	Tshebetso le ho ngola ka kopanelo	Metsotso e 15		Metsotso e 15		
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka tataiso ya sehlopha	Metsotso e 15		Metsotso e 15		
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka tataiso ya sehlopha	Metsotso e 30		Metsotso e 30		
			Dihora tse 7	Metsotso e 45	Dihora tse 4 le metsotso e 30	Metsotso e 5	Hora e 1

Na o a bona hore nako e lekantsweng ya karolo e nngwe le nngwe e nepahetse?

Mesebetsi e sisintsweng bakeng sa motheo o tlase wa thuto (FP) (o tobaneng le dipeelo tsa Moralo wa Thuto wa Selemo).

- Ka lebaka la hore bongata ba bokgoni bo tshwanang bo lokela ho ntlafatswa, e kaba mohopolo o motle ho etsa mesebetsi e tshwanang kapa ho e pheta beke le beke.
  - Hona ho etsa bonnete ba hore o akaretsa tsebo kapa bokgoni bohle bo hlokwang Moralong wa Thuto wa Selemo.
  - Ho etsa hape le hore ho ruta le ho ithuta ho hlophehe hantle, hobane hang ha baithuti mmoho le wena le tlwaetse mesebetsi, nako e ka senywang ditlhalosong e a bolokeha.
- Moralo o latelang o sisinya mesebetsi e ka etswang kgafetsa beke le beke ho fihlella dipeelo tsa Moralo wa Thuto wa Selemo.
- Moo tsebo kapa dikateng di lokelang ho akaretswa (ho ya ka Moralo wa Thuto wa Selemo) tsena le tsona di lokela ho kenyeletswa.
- Hlokomela: Matitjhere a lokela ho sebedisa mesebetsi ya buka ya mosebetsi ya DBE ha ho hlokahala.

LETSATSI	KAROLO	MOSEBETSI	MESEBETSI E SISINYWANG
Mantaha	HO MAMELA LE HO BUA	Mesebetsi ya molomo	<ul style="list-style-type: none"> • Tsebisa mookotaba • Ruta mantswe a 3 a tlotlontswe • Ruta pina kapa raeme • Baithuti ba eketsa mantswe dikshinaring
	MONGOLO	Tekanyetso eo e seng ya semmuso	<ul style="list-style-type: none"> • Fana ka tekanyetso eo e seng ya semmuso ho bona hore baithuti ba hopola mantswe le medumo e rutilweng nako e fetileng • Kopa baithuti ho ngola mantswe a 10 ho tswa thutong ya medumo le mantswe a bonwang • Hlahloba hape mongolo – mongolo o kopantsweng, popo ya ditlhaku, tlhaku tse kgolo, sebaka
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka kopanelo MOSEBETSI PELE HO PADISO	<ul style="list-style-type: none"> • Mosebetsi pele ho padiso • Bontsha baithuti ditshwantsho ho tswa paleng • Ba botse ho etsahalang • Ba kope ba nohe se etsahalang

LETSATSI	KAROLO	MOSEBETSI	MESEBETSI E SISINYWANG
Mantaha	HO NGOLA (Potoloho ya beke 1)	Tshebetso le ho ngola ho kopaneng: HO RALA	<ul style="list-style-type: none"> • Bolella baithuti sehlooho • Bolella baithuti mosebetsi wa ho ngola oo o o kgethileng, mohlala: <ul style="list-style-type: none"> a Ngola pale ya hae kapa e tlwaelehileng kapa seratswana sa boiqapelo sa bonyane dipolelo tse 10 b Ngola diratswana tse pedi tsa dipolelo tse 10 tse jwaloka ditaba tsa hae kapa pale ya boiqapelo c Ngola le ho bontsha ka pale sehloohong e le ho phehisa bukeng ya phaposi d Ngola tekanyetso botjha ya buka e bonolo e Boloka dayari beke e le nngwe, a ela hloko boemo ba lehodimo le tlhahisoleseding e nngwe • Ruta baithuti sebopeho sa mefuta ya mengolo e metjha pele ba e sebedisa • Bontsha baithuti mokgwa wa RALA mongolo wa bona ba sebedisa maano a pele-o-ngola a fapaneng, mohlala: <ul style="list-style-type: none"> a Bua le molekane b Bopa mmapa wa kelello c Sebedisa foriemi ya ho rala • Bolella baithuti ho phethela meralo ya bona (ba se kopisane)
	HO NGOLA (Potoloho ya Beke 2)	Ho ngola le tshebetso ya ho ngola ka kopanelo: HO LOKISA	<ul style="list-style-type: none"> • Ngola moralo wa hao tlapangolong • Ngola lenane la tlhopiso tlapangolong • Ruta baithuti ho sebedisa dikarolwana tse latelang tsa puo mme o di kenyeletse ditokisong: <ul style="list-style-type: none"> a Ngola lenane la tlhophiso la boitokiso tlapangolong, le kenyeletsang dintlha ka: b Matshwao a nepahetseng a puo: ditlhaku tse kgolo, kgutlo, letshwao la potso, feelwane, letshwao la makalo le matshwao a ho qotsa c Lekgathe lejwale le letswelli lefitile d Mabitso, makgethi, maetsi, mahlalosi • Bontsha baithuti hore ba LOKISE jwang seo ba se ngotseng ba sebedisa lenane la tlhopiso (ho ngola ka kopanelo) • Bolella baithuti ho bala le ho lokisa seo ba se ngotseng kapa ba lokise seo molekane wa bona a se ngotseng mme ba fane ka tlaleho
	HO BALALE MEDUMO	Ho bala ka tataiso ya sehlopha DIHLOPHA TSE 2 METSOTSO E 15	<ul style="list-style-type: none"> • Efa phaposi mosebetsi wa medumo wa ho ngola (ka bobedi kapa ka ho boikemelo) • Bala ho tswa ho buka ya mosebetsi ya DBE kapa dibalwa • Bitsa sehlopha se senyane ho sebetse le wena (ba nang le bokgoni bo lekanang ba ho bala) • Boeletsa medumo le mantswa a hlahang kgafetsa mmoho le sehlopha • Efa sehlopha tema boemong ba bona • Mamela moithuti ka mong ha a bala.

LETSATSI	KAROLO	MOSEBETSI	MESEBETSI E SISINYWANG
Labobedi	HO BALA LE MEDUMO	Ruta modumo o motjha le mantswa	<ul style="list-style-type: none"> • Sebedisa lenaneo la medumo ka mokgwa wa puo ya hao • Ruta kapa o boeletse medumo ho tswa lenaneong la medumo • Ba rute ho bala mantswa a sebedisang modumo o motjha le medumo e rutilweng (mantswa a qhaqhohlehang) • Ba bontshe hore ba qhaqhohle le ho bopa mantswa jwang • Etsa mesebetsi e loketseng ya buka ya mosebetsi ya DBE
	MONGOLO	Ruta tlhaku e ntjha le mantswa	<ul style="list-style-type: none"> • Ke mohopolo o motle ho tsamaisa mongolo le medumo • Ruta baithuti hore ba ngole jwang tlhaku kapa modumo oo ba ithutileng (Kereiti 2&3 – mongolo o kopaneng) • Ruta baithuti hore ba ngole mantswa le dipolelo jwang ba sebedisa modumo • Lokisa tshwara ya baithuti ya pensele, boemo, popo ya tlhaku, sebaka le boholo • Etsa mesebetsi e loketseng ya buka ya mosebetsi ya DBE
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka kopanelo PADISO YA PELE	<ul style="list-style-type: none"> • Padiso ya pele • Balla baithuti pale ka bokgeleke le ka maikutlo. • Emisa o hlalose moo ho hlokalang. • Supa o be o hlalose dikarolwana tsa puo, tse kenyeletsang: <ul style="list-style-type: none"> a Matshwao a nepahetseng a puo: ditlhaku tse kgolo,kgutlo, letshwao la potso, feelwane, letshwao la makalo le matshwao a ho qotsa b Lekgathe lejwale le letswelli lefitile c Mabitso, mahlalosi, maetsi, mahlalosi • Kamora ho bala, botsa dipotso tse latelang. <ul style="list-style-type: none"> a Hlalosa mophetwa le mohopolo wa sehlooho b Sekaseka tlhahlamano ya diketsahalo, sebaka le sesosa le ditlamorao c Araba lenane la dipotso tsa boemo bo hodimo tse itshetlehileng seratswaneng
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka tataiso ya sehlopha DIHLOPHA TSE 2 METSOTSO E 15	<ul style="list-style-type: none"> • Efa phaposi mosebetsi wa medumo wa ho ngola (ka bobedi kapa ka ho boikemelo) • Bala ho tswa ho buka ya mosebetsi ya DBE kapa dibalwa • Bitsa sehlopha se senyane ho sebetse le wena (ba nang le bokgoni bo lekanang ba ho bala) • Boeletsa medumo le mantswa a hlahang kgafetsa mmoho le sehlopha • Efa sehlopha tema e boemong ba bona • Mamela baithuti ka bong ha bala ka boikemelo.

LETSATSI	KAROLO	MOSEBETSI	MESEBETSI E SISINYWANG
Laboraro	HO MAMELA LE HO BUA	Mesebetsi ya molomo	<ul style="list-style-type: none"> Ruta mantswe a 3 a tlotlontswe ya mookotaba. Bina pina kapa raeme/thothokiso Etsa mosebetsi o mong, mohlala: <ul style="list-style-type: none"> a Sisinya tharollo ya bothata temeng b Pheta pale ya boiqapelo e seng ya nnete c Kopa baithuti bohle ho iqapela pale ka tema e itseng mme ba phetele molekane d Etsa phatlalatso ya molomo e Sisinya boikgethelo 'ha'... 'ebe' f Pheta pale e e nang le morero le baphetwa g Hlopholla, bapisa, bontsha phaphang ya tlhahiso leseding h Mamele le ho arabela metlae le dilotho Baithuti ba eketsa mantswe dikshinareng
	HO BALA LE MEDUMO	Ruta modumo o motjha le mantswe	<ul style="list-style-type: none"> Sebetsa lenaneo la medumo ka mokgwa wa puo ya hao. Ruta kapa o boeletse medumo ho tswa lenaneong la medumo Ba rute ho bala mantswe a sebedisang modumo o motjha le medumo e rutilweng (nantswe a qapodisehang) Ba bontshe hore ba qapodise le ho bopa mantswe jwang Etsa mesebetsi e loketseng ya buka ya mosebetsi ya DBE
	MONGOLO	Ruta tlhaku e ntjha le mantswe	<ul style="list-style-type: none"> Ke mohopolo o motle ho tsamaisa mongolo le medumo Ruta baithuti hore ba ngole jwang tlhaku kapa modumo oo ba ithutileng (Kereiti 2&3 – mongolo o kopaneng) Ruta baithuti hore ba ngole mantswe le dipolelo jwang ba sebedisa modumo Lokisa tshwaro ya baithuti ya pensele, boemo, popo ya tlhaku, sebaka le boholo Etsa mesebetsi e loketseng ya buka ya mosebetsi ya DBE
	HO NGOLA (Potoloho ya Beke 1)	Ho ngola le tshebetso ya ho ngola ka kopanelo HO RALA	<ul style="list-style-type: none"> Hopotsa baithuti ka mosebetsi wa ho ngola Ngola moralo wa hao tlapangolong Ngola foreimi ya ho ngola tlapangolong Bontsha baithuti hore ba RALE jwang mongolo wa bona Bolella baithuti hore ba sebedise moralo wa bona mmoho le foreimi ya mosebetsi ho ngola meralo ya bona
	HO NGOLA (Potoloho ya Beke)	Ho ngola le tshebetso ya ho ngola ka kopanelo HO HLAHISA LE HO PHATLALATSA	<ul style="list-style-type: none"> Hopotsa baithuti ka mosebetsi wa ho ngola Pheta hape ditokiso Bontsha baithuti hore ba PHATLALATSE jwang mongolo wa bona ka ho ngola ka makgethe o sa etse diphoso, mme o be o kenye le setshwantsho Bolella baithuti ho phatlalatsa mesebetsi ya bona Bolella baithuti ho arolelana mengolo ya bona le metswalle – ba ballane

LETSATSI	KAROLO	MOSEBETSI	MESEBETSI E SISINYWANG
Laboraro	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka tataiso ya sehlopha DIHLOPHA TSE 2 METSOTSO E 15	<ul style="list-style-type: none"> Efa phaposi mosebetsi wa medumo wa ho ngola (ka bobedi kapa ka ho bo mong) Bala ho tswa ho buka ya mosebetsi ya DBE kapa dibalwa Bitsa sehlopha se senyane ho sebetse le wena (ba nang le bokgoni bo lekanang ba ho bala) Boeletsa medumo le mantswe a hlahang kgafetsa mmoho le sehlopha. Efa sehlopha tema e boemong ba bona Mamela moithuti ka mong ha a bala ka boikemelo.

LETSATSI	KAROLO	MOSEBETSI	MESEBETSI E SISINYWANG
Labone	HO BALA LE MEDUMO	Boikwetliso ba medumo	<ul style="list-style-type: none"> Boeletsa medumo e mmedi e rutilweng kapa e boeleditsweng ka Labobedi le Laboraro Etsa mosebetsi wa medumo mmoho le phaposi, mohlala: <ul style="list-style-type: none"> a Kopanya medumo mmoho ho bopa lentswa b Arola mantswe ka medumo c Arola mantswe ka dinoko d Elellwa le ho rebedisa dipaterone tsa mopeleto e Boeletsa medumo ya didumannotshi e tswakilweng mantsweng f Peleta mantswe ka nepo a sebedisa bokgoni ba medumo eo a ithutileng yona selemong se fetileng g Etsa mesebetsi e loketseng ya buka ya mosebetsi ya DBE
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka kopanelo PADISO YA BOBEDI	<ul style="list-style-type: none"> Padiso ya bobedi Balla baithuti pale ka bokgeleke le ka maikutlo. Kamora ho bala, botsa dipotso tse kenyeletsang: <ul style="list-style-type: none"> a Tatelano (ho etsahetseng pele, hwa latela, qetellong) b Sebaka (pale e nkile sebaka hokae) c Mohopolo(o ratile / o nahana eng ka / jj) le mabaka a mohopolo kapa netefatso ya karabo d Boemo bo hodimo (ho keyeletsa le sesosa le ditlamorao) Kopa baithuti ho ipopela dipotso tsa bona ka tema, mme ba botse molekane
	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka tataiso ya sehlopha DIHLOPHA TSE 2 METSOTSO E 15	<ul style="list-style-type: none"> Efa phaposi mosebetsi wa medumo wa ho ngola (ka bobedi kapa ka ho bo mong) Bala ho tswa ho buka ya mosebetsi ya DBE kapa dibalwa Bitsa sehlopha se senyane ho sebetse le wena (ba enang le bokgoni bo lekanang ba ho bala) Boeletsa medumo le mantswe a bonwang mmoho le sehlopha. Efa sehlopha tema e boemong ba bona. Mamela moithuti ha bala ka boikemelo.

LETSATSI	KAROLO	MOSEBETSI	MESEBETSI E SISINYWANG
Labohlano	HO MAMELA LE HO BUA	Mesebetsi ya molomo	<ul style="list-style-type: none"> Ruta mantswe a 3 a tlotlontswe ya mookotaba. Bina pina kapa o etse raeme/thothokiso Etsa mosebetsi o mong wa molomo <ul style="list-style-type: none"> a Beha baithuti ka dihlopha ho buisana ka seratswana, sebedisa foreimi (ke ratile... / ha ke a rata... / ke nahana seratswana sena se ngolletswe ho ...) b Pheta pale ka boiqapelo c Kopa baithuti ho sebeta ka dihlopha mme ba kopanye tema ya pale. d Etsa phatlalatsa ya molomo e Sisinya boikgethelo 'ha'... 'ebe' f Pheta pale e e nang le morero le baphetwa g Hlopholla, bapisa, bontsha phaphang ya tlhahiso leseding h Mamele le ho arabela metlae le dilotho Baithuti ba eketsa mantswe dikshinareng
	HO BALALE MEDUMO	Boikwetliso ba medumo	<ul style="list-style-type: none"> Boeletsa medumo e mmedi e rutilweng ka Labobedi le Laboraro, mmoho le e meng e rutilweng kotareng ena. Etsa mosebetsi wa medumo le phaposi <ul style="list-style-type: none"> a Kopanya medumo mmoho ho bopa lentswe b Arola mantswe ka medumo le dinoko. c Bopa mantswe o sebedisa medumo – Fumana lentswe d Ngola polelo ya hao o sebedisa mantswe a modumo e Etsa mosebetsi o loketseng wa buka ya mosebetsi ya DBE
	HO BALALE MEDUMO	Ho bala ka kopanelo MOSEBETSI KAMORA PADISO	<ul style="list-style-type: none"> Mosebetsi kamora padiso Etsa mosebetsi ho kopanela le pale boemong bo tebileng, mohlala: <ul style="list-style-type: none"> a Pheta pale le motswalle – motswalle ka mong a qoqe pale ka tatelano e nepahetseng b Akaretsa – moithuti ka mong o phetela motswalle seo pale e neng e ka sona ka dipolelo tse 2–3 c Etsa eka o etsa dipuisano tsa dipotso le mophetwa wa sehlooho ho tswa paleng d Etsa phatlalatsa ya molomo ka pale e Pheta pale a sebedisa puo e hlaosang, boitsisinyo bo fapafapaneng, bontsha maikutlo ka sefahleho f Ntsha maikutlo le mohopolo ka seratswana mme o fana mabaka Eketsa mantswe le ditlhaloso dikishinaring

LETSATSI	KAROLO	MOSEBETSI	MESEBETSI E SISINYWANG
Labohlano	HO BALA LE MEDUMO	Ho bala ka tataiso ya sehlopha DIHLOPHA TSE 2 METSOTSO E 15	<ul style="list-style-type: none"> Efa phaposi mosebetsi wa medumo wa ho ngola (ka bobedi kapa ka ho bo mong) Bala ho tswa ho buka ya mosebetsi ya DBE kapa dibalwa Bitsa sehlopha se senyane ho sebetse le wena (ba enang le bokgoni bo lekanang ba ho bala) Boeletsa medumo le mantswe a hlahang kgafetsa mmoho le sehlopha Efa sehlopha tema e boemong ba bona Mamela moithuti ka mong ha bala ka boikemelo.

Na o hlokometse hore ka hara karolo enngwe le enngwe, ditlwaelo di ya sebediswa? Sheba, ebe o eleletse hore ditlwaelo di kenyeleditse:

MESEBETSI YA MOLOMO

Mantaha: Tsebisa mookotaba, ruta tlotlontswe, ruta pina kapa raeme/thotokiso

Laboraro: Ruta tlotlontswe, bina pina kapa raeme, etsa mosebetsi o mong

Labohlano: Ruta tlotlontswe, bina pina kapa raeme, etsa mosebetsi o mong

MEDUMO LE HO NGOLA

Mantaha: Fana ka tekanyetso eo e seng ya semmuso ho sheba bokgoni ba medumo le ho ngola

Labobedi: Ruta modumo o motjha le mantswe; ruta tsela ya ho ngola ditlhaku le mantswe

Laboraro: Ruta modumo o motjha le mantswe; ruta tsela ya ho ngola ditlhaku le mantswe

Labone: Etsa mosebetsi wa ho ikwetlisetsa ho sebedisa medumo e rutilweng

Labohlano: Etsa mosebetsi wa ikwetlisetsa ho sebedisa medumo e rutilweng

HO BALA KA KOPANELO

Mantaha: Pele ho padiso

Labobedi: Padiso ya pele

Labone: Padiso ya bobedi

Labohlano: Kamora padiso

MONGOLO

Beke 1 Mantaha: Ho rala

Beke 1 Laboraro: Ho thala

Beke 2 Mantaha: Ho hlophisa

Beke 2 Laboraro: Ho hlahisa le ho phatlalatsa

Na ebe sena se a utlwahala? Ke diphetoho dife tseo o ka di etsang?

Medumo le ho bala ka tataiso ya sehlopha

Jwaloka titjhere ya mohato o tlase wa thuto, boikarabelo bo bohlokwa ka ho fetisisa ke ho etsa bonnete ba hore baithuti ba tseba ho bala!

Ditataiso tsa motheo tseo o lokelang ho di latela ho ruta medumo ke ho:

- 1 Etsa bonnete hore o phetha lenaneo la medumo, le kenyeletsang medumo yohle ya puo ya hao.**
  - Lenaneo la medumo la NECT la Sesotho le kenyeleditswe ka tlase – lokoloha ho le sebedisa, kapa o sebedise lenaneo le leng le leng le hlwailweng ke profense ya hao, setereke kapa sekolo.
- 2 Sebetsa lenaneo la hao ka mokgwa wa tatelano. Bakeng sa modumo o mong le o mong:**
  - Etsa bonnete hore baithuti ba utlwa modumo, mme ba kgona ho qoholla modumo mantsweng.
  - Ruta baithuti dikamano tsa lentse le modumo – kamoo modumo o shebahalang ka teng.
  - Kwetlisa ho kopanya modumo mmoho le medumo e meng e tsejwang ho bopa mantse. Bala diratswana tse kenyeletsang mantse a sebedisang modumo.
  - Boeletsa medumo yohle e rutilweng kgafetsa.

Ditataiso tsa motheo tseo o lokelang ho di latela ho ruta ho bala ke ho:

- 1** Hlophisa baithuti ka dihlopha tsa bokgoni ba bona ba ho bala.
- 2** Bitsa sehlopha ka seng ho o balla, bonyane habedi kapa hararo ka beke.
- 3** Baithuti ba sokolang, leka ho ba mamela habedi kapa hararo ka beke.
- 4** Sebedisa tema e nepahetseng – ka dihlopha tse ding, o ka iphumana o sebetsa tabeng ya ho boeletsa medumo le ho etsa popo ya mantse.
- 5** Ha o sebetsa le sehlopha, mamela moithuti ka mong a bala ka boikemelo.
- 6** Ruta baithuti ho qapodisa mantse ao ba sa a tsebeng kamehla – ha moithuti a fihla lentse le leo a sa tsebeng ho le bala, mo thuse ho le qapodisa. O se ke wa le feta kapa wa bitsa moithuti e mong ho bala lentse leo.
- 7** Ka nako ya ho bala ka tataiso ya sehlopha, beha baithuti ka bobedi ho phetha mesebetsi ya ho bala mmoho, ha o ntse o sebetsa le sehlopha se senyane.

HLOKOMELA:

- Ha hona 'setlhare' kapa 'pheko ya kapele' ho thusa baithuti ba sokolang ho bala.
- O lokela ho fumana nako ho sebetsa le baithuti bana ka bonngwe kapa ka dihlopha tse nyane kgafetsa, letsatsi le letsatsi haele hantle.
- Ba hloka nako e ngata mme ba ikwetlise ho etsa tlhokomediso ya medumo le mesebetsi ya medumo e tshwanang le phaposi kaofela.
- Ona ke mesebetsi o phephetsang haholo feela o bohlokwa ka ho fetisisa wa titjhere ya motheo o tlase wa thuto.

Lenaneo la medumo: Puo ya Lapeng Sesotho

- Ho bohlokwa ho ruta baithuti medumo yohle ya puo ka mokgwa wa tatelano.
- Medumo e rutilweng lenaneong la medumo la Sesotho Puo ya Lapeng la NECT e tlhahlamantsitswe ka tlase – lokoloha ho e sebedisa jwalo ka tataiso

Ela hloko:

- Moralo Le Tereka Ya Ho Iphumana bakeng sa Kereiti 3 Kotara 2 e bolela hore baithuti ba lokela ho tseba:
- Etsa bonnete hore baithuti ba hao ba tseba medumo ena

MEDUMO SESOTHO				HLAHLIBA
MODUMO	MANTSWE A QAPODISEHANG			
a				
m	m-a-m-a = mama	a-m-a = ama		
o	o-n-a = ona	o-m-a = oma		
n	n-o-n-a = nona	n-a-n-a = nana	n-a-m-a = nama	
l	l-o-m-a = loma	l-o-n-a = lona	m-o-l-a = mola	
e	e-m-a = ema	e-m-e = eme	e-n-a = ena	
i	i-n-a = ina	i-l-e = ile	i-m-a = ima	
w	w-e-n-a = wena	w-o-n-a = wona	w-a-n-e = wane	
b	b-a-l-a = bala	b-a-n-a = bana	b-o-n-a = bona	
y	y-e-n-a = yena	y-o-n-a = yona	y-a-n-e = yane	
mm	mm-e = mme	mm-i-l-a = mmila	mm-o-n-e = mmone	
nn	nn-e = nne	b-a-nn-a = banna	nn-a-n-a = nnana	
ll	ll-a = lla	ll-e-l-a = llela	ll-i-l-e = llile	
u	u-l-u = ulu	b-u-l-a = bul	m-o-b-u = mobu	
k	k-a-m-a = kama	k-o-b-o = kobo	k-e-n-a = kena	
d	d-u-l-a = dula	d-i-l-a = dila	d-u-k-a = duka	
t	t-a-u = tau	t-o-l-a = tola	l-e-t-a-m-o = letamo	
s	s-e-s-a = sesa	s-o-m-o = somo	s-i-l-a = sila	
r	r-e-a = rea	r-u-a = rua	l-e-r-a-t-o = lerato	
h	h-u-l-a = hula	h-e-m-a = hema	h-o-k-o = hoko	
f	f-o-f-a = fofa	f-o-l-a = fola	f-e-l-a = fela	
p	p-a-n-a = pana	p-a-k-a = paka	p-e-p-a = pepa	
j	j-a-l-a = jala	j-e-l-e = jele	j-e-k-e = jeke	
q	q-a-l-a = qala	q-e-l-a = qela	q-o-q-a = qoqa	
mp	mp-a = mpa	mp-o-n-e = mpone	mp-e-h-a = mpeha	
nt	nt-a = nta	nt-a-t-e = ntate	nt-o-m-a = ntoma	

MEDUMO SESOTHO				HLAHLIBA
MODUMO	MANTSWE A QAPODISEHANG			
ng	ng-a-t-a = ngata	ng-o-l-a = ngola	m-o-ng-o-l-o = mongolo	
ny	ny-a-l-a = nyala	ny-e-k-a = nyeka	ny-o-k-o = nyoko	
kg	kg-o-m-o = kgomo	kg-e-n-a = kgena	kg-o-l-o = kgolo	
ph	ph-u-l-a = phula	ph-o-k-a = phoka	ph-e-m-a = phema	
tl	tl-a-l-a = tlala	tl-o-l-a = tlola	tl-a-m-a = tlama	
nk	nk-o = nko	nk-a = nka	m-o-nk-o = monko	
sh	sh-e-b-a = sheba	sh-a-p-a = shapa	sh-o-b-a = shoba	
hl	hl-a-p-a = hlapa	hl-o-l-a = hlola	hl-e-k-a = hleka	
ts	ts-o-k-a = tsoka	ts-e-k-a = tseka	l-e-ts-a-ts-i = letsatsi	
th	th-a-b-o = thabo	th-u-l-a = thula	th-i-p-a = thipa	
tj	tj-o-t-o = tjoto	tj-o-d-i-e-ts-a = tjodietsa	tj-a-l-e = tjale	
tw	tw-e-b-a = tweba	n-tw-a = ntw-a	n-tw-e-n-g = ntweng	
jw	jw-a-l-a = jwala	jw-a-l-e = jwale	jw-a-n-g = jwang	
lw	lw-a-n-a = lwana	lw-a-n-e-l-a = lwanela	l-e-lw-a-l-a = lelwala	
rw	rw-a-l-a = rwala	rw-e-s-a = rwesa	m-o-rw-e-ts-a-n-a = morwetsana	
sw	sw-a-sw-a = swaswa	sw-a-b-i-l-e = swabile	m-a-sw-a-b-i = maswabi	
hw	hw-a-m-a = hwama	l-e-hw-a-t-a-t-a = lehwatata	hw-e-t-l-a = hwetla	
kw	kw-a-l-a = kwala	kw-e-n-a = kwena	kw-a-kw-a-r-i-r-i = kwakwariri	
nw	nw-a = nwa	nw-e-l-e = nw-e-l-e	m-o-nw-a-n-a = monwana	
qw	qw-e-l-a = qwela	qw-a-qw-a = qwaqwa	qw-a-h-a = qwaha	
qh	qh-o-m-a = qhoma	qh-o-ts-a = qhotsa	m-a-qh-u-ts-u = maqhutsu	
aa	t-w-aa = twaa	m-aa-n-o = maano		
ee	f-ee-l-a = feela	l-ee = lee	s-e-l-ee-l-e = seleele	
oo	hl-oo-h-o = hlooho			
uu	th-uu-b-e = thuube	ph-uu! = phuu!	t-uu = tuu	
tsh	tsh-e-l-a = tshela	tsh-o-l-a = tshola	tsh-e-l-e-l-a = tshelela	
mph	mph-o-q-a = mphoqa	mph-a = mpha	mph-e-h-e-l-a = mphehela	
nkg	nkg-o = nkgo	nkg-o-n-o = nkgono	nkg-i-n-a = nkgina	
ntj	ntj-a = ntja	ntj-e-ll-a = ntjella	ntj-a-m-e-l-a = ntjamela	
nng	nng-w-e = nngwe	b-o-n-ngw-e = bonngwe	s-o-nng-w-e = songngwe	
ngw	ngw-a-n-a = ngwana	ngw-a-n-a-n-a = ngwanana	ngw-e-ts-i = ngwetsi	

MEDUMO SESOTHO				HLAHLIBA
MODUMO	MANTSWE A QAPODISEHANG			
nts	nts-u = ntsu	nts-e-b-a = ntseba	nts-i-p-a = ntsipa	
nth	nth-o = ntho	nth-u-l-a = nthula	nth-o-l-a = nthola	
ntl	ntl-o = ntlo	ntl-o-l-a = ntlola	ntl-e-l-a = ntlela	
tjh	tjh-a-b-a = tjhaba	tjh-e-l-e = tjhele	l-e-tjh-o-b-a = letjhoba	
tlh	tlh-a-p-a = tlhapa	tlh-a-p-i = tlhapi	tlh-o-l-o = tlholo	
tlw	n-tlw-a-n-a = ntlwana	u-tlw-a = utlwa	u-tlw-i-s-i-s-a = utlwisisa	
thw	thw-a-s-a = thwasa	d-i-thw-e-l-e = dithwele	m-o-thw-e-b-e = mothwebe	
shw	shw-e-l-e = shwele	s-e-shw-e-shw-e = seshweshwe	shw-e-shw-e = shweshwe	
qhw	qhw-a-e-l-a = qhwaela	qhw-e-ts-e = qhwetse	qhw-e-l-a = qhwela	
nqhw	nqhw-a-e-l-a = nqhwaela	nqhw-e-l-a = nqhwela	nqhw-e-ts-e = nqhwetse	
ntlh	ntlh-a = ntlha	m-a-ntlh-a = mantlha	ntlh-a-b-a = ntlhaba	
ntjh	ntjh-a = ntjha	ntjh-a-f-a-ts-a = ntjhafatsa	ntjh-e-i-l-e = ntjheile	
ntsw	ntsw-a-k-i = ntswaki	ntsw-a-k-e-l-a = ntswakela	ntsw-e-l-a = ntswela	
tlhw	tlhw-a-r-i-ts-a = tlhwaritsa	tlhw-a-r-e = tlhware	d-i-tlhw-a-r-e = ditlhware	
kgw	kgw-a-o = kgwao	kgw-a-r-i-ts-a = kgwaritsa	kgw-a-th-a = kgwatha	
hlw	hlw-a-y-a = hlwaya	l-e-hlw-a = lehlwa	hlw-a-hlw-a = hlwahlwa	
nthw	nthw-e-s-a = nthwesa	nthw-e-n-a = nthwena	nthw-a-n-a-n-y-a-n-a = nthwananyana	
tshw	tshw-a-r-a = tshwara	tshw-e-l-a = tshwela	tshw-a-y-a = tshwaya	
ntshw	ntshw-a-n-tsh-a = ntshwantsha	ntshw-e-l-a = ntshwela	ntshw-a-n-e-l-a = ntshwanela	
nkgw	nkgwa-kg-w-a-th-o-ll-a = nkgwakgwatholla	nkgw-e-s-a = nkgwesa	nkgw-a-th-a = nkgwatha	
ntsh	ntsh-a = ntsha	ntsh-i-ts-e = ntshitse	ntsh-i-y-a = ntshiya	
tjhw	tjhw-a-tl-a = tjhwatla	tjhw-a-tl-e-h-a = tjhwatleha	tjhw-a-tl-e-h-i-l-e = tjhwatlehile	
mptjh	mptjh-e = mptjhe	mptjh-a-n-e = mptjhane		
ntlhw	ntlhw-e-l-a = ntlhwela	ntlhw-e-s-a = ntlhwesa	ntlhw-e-k-i-s-e-ts-a = ntlhwekisetsa	
ntjhw	ntjhw-a-t-l-e-l-a = ntjhwatlela	ntjhw-a-t-l-i-s-a = ntjhwatlisa	ntjhw-a-t-l-e-ts-e = ntjhwatletse	

Moralo wa mosebetsi wa Moralo le Tereka

- O ka kgetha ho sebedisa tlwaelo e hlahositsweng karolong e fetileng, kapa tjhe.
- Hore na o kgethile tlwaelo efe ho e sebedisa, o lokela ho etsa karolo enngwe le enngwe ya puo ka beke.
- Hape hopola ho lekola nako e abetsweng karolo ka nngwe ka beke. Sheba leqepheng la 2.
- Kgutlela kakaretso ya Poeletso ya Moralo wa Thuto wa Selemo leqepheng la 3 bakeng sa tataiso.
- Sebedisa tereka e latelang ho iketsetsa rekoto e bonolo ya mosebetsi oo o o etsang ka beke.

DBE ATP

- Ho na le maqephe a 5 a senang letho a Moralo le Ditereka, tseo o ka di sebedisang ho latela kwahelo ya hao ya kharikhulamo kotara.
- Ha o rata, iketsetse ditlwaelo le mesebetsi ya hao, etsa bonnete feela hore di ikamahanya le CAPS le Moralo wa Thuto wa Selemo (ATP).
- Ebe, o etsa Moralo le Tereka ya hao ho latela kwahelo ya kharikhulamo ya hao ya Kotara ya 2.

Hopola, lenaneo le hlophisitsweng la Puo ya Lapeng ya Kereiti 1–3 la NECT le a fumaneha ho tswa webosaeteng: www.nect.org.za

Mookotaba 1:

Mosebetsi	Beke 1	Hlahloba	Beke 2	Hlahloba
KA MOLOMO	TLOTLONTSWE:		TLOTLONTSWE:	
	PINA/RAEME:		PINA/RAEME:	
	MESEBETSI E MENG:		MESEBETSI E MENG:	
MEDUMO	MEDUMO:		MEDUMO:	
	MESEBETSI:		MESEBETSI:	
MONGOLO	MODUMO/MEDUMO, MANTSWE LE DIPOLELO:		MODUMO/MEDUMO, MANTSWE LE DIPOLELO:	

Mosebetsi	Beke 1	Hlahloba	Beke 2	Hlahloba
HO BALA KA KOPANELO	SERATSWANA:		SERATSWANA:	
	DIPOTSO TSA KUTLWISISO:		DIPOTSO TSA KUTLWISISO:	
	MOSEBETSI KAMORA PADISO:		MOSEBETSI KAMORA PADISO:	
HO NGOLA	SEHLOOHO LE MOSEBETSI:		SEHLOOHO LE MOSEBETSI:	
HO BALA KA TATAISO YA SEHLOPHA	DINTLHA:		DINTLHA:	

Mookotaba 2:

Mosebetsi	Beke 1	Hlahloba	Beke 2	Hlahloba
KA MOLOMO	TLOTLONTSWE:		TLOTLONTSWE:	
	PINA/RAEME:		PINA/RAEME:	
	MESEBETSI E MENG:		MESEBETSI E MENG:	
MEDUMO	MEDUMO:		MEDUMO:	
	MESEBETSI:		MESEBETSI:	
MONGOLO	MODUMO/MEDUMO, MANTSWE LE DIPOLELO:		MODUMO/MEDUMO, MANTSWE LE DIPOLELO:	

Mosebetsi	Beke 1	Hlahloba	Beke 2	Hlahloba
HO BALA KA KOPANELO	SERATSWANA:		SERATSWANA:	
	DIPOTSO TSA KUTLWISISO:		DIPOTSO TSA KUTLWISISO:	
	MOSEBETSI KAMORA PADISO:		MOSEBETSI KAMORA PADISO:	
HO NGOLA	SEHLOOHO LE MOSEBETSI:		SEHLOOHO LE MOSEBETSI:	
HO BALA KA TATAISO YA SEHLOPHA	DINTLHA:		DINTLHA:	

Mookotaba 3:

Mosebetsi	Beke 1	Hlahloba	Beke 2	Hlahloba
KA MOLOMO	TLOTLONTSWE:		TLOTLONTSWE:	
	PINA/RAEME:		PINA/RAEME:	
	MESEBETSI E MENG:		MESEBETSI E MENG:	
MEDUMO	MEDUMO:		MEDUMO:	
	MESEBETSI:		MESEBETSI:	
MONGOLO	MODUMO/MEDUMO, MANTSWE LE DIPOLELO:		MODUMO/MEDUMO, MANTSWE LE DIPOLELO:	

Mosebetsi	Beke 1	Hlahloba	Beke 2	Hlahloba
HO BALA KA KOPANELO	SERATSWANA:		SERATSWANA:	
	DIPOTSO TSA KUTLWISISO:		DIPOTSO TSA KUTLWISISO:	
	MOSEBETSI KAMORA PADISO:		MOSEBETSI KAMORA PADISO:	
HO NGOLA	SEHLOOHO LE MOSEBETSI:		SEHLOOHO LE MOSEBETSI:	
HO BALA KA TATAISO YA SEHLOPHA	DINTLHA:		DINTLHA:	

Mookotaba 4:

Mosebetsi	Beke 1	Hlahloba	Beke 2	Hlahloba
KA MOLOMO	TLOTLONTSWE:		TLOTLONTSWE:	
	PINA/RAEME:		PINA/RAEME:	
	MESEBETSI E MENG:		MESEBETSI E MENG:	
MEDUMO	MEDUMO:		MEDUMO:	
	MESEBETSI:		MESEBETSI:	
MONGOLO	MODUMO/MEDUMO, MANTSWE LE DIPOLELO:		MODUMO/MEDUMO, MANTSWE LE DIPOLELO:	

Mosebetsi	Beke 1	Hlahloba	Beke 2	Hlahloba
HO BALA KA KOPANELO	SERATSWANA:		SERATSWANA:	
	DIPOTSO TSA KUTLWISISO:		DIPOTSO TSA KUTLWISISO:	
	MOSEBETSI KAMORA PADISO:		MOSEBETSI KAMORA PADISO:	
HO NGOLA	SEHLOOHO LE MOSEBETSI:		SEHLOOHO LE MOSEBETSI:	
HO BALA KA TATAISO YA SEHLOPHA	DINTLHA:		DINTLHA:	

Mookotaba 5:

Mosebetsi	Beke 1	Hlahloba	Beke 2	Hlahloba
KA MOLOMO	TLOTLONTSWE:		TLOTLONTSWE:	
	PINA/RAEME:		PINA/RAEME:	
	MESEBETSI E MENG:		MESEBETSI E MENG:	
MEDUMO	MEDUMO:		MEDUMO:	
	MESEBETSI:		MESEBETSI:	
MONGOLO	MODUMO/MEDUMO, MANTSWE LE DIPOLELO:		MODUMO/MEDUMO, MANTSWE LE DIPOLELO:	

Mosebetsi	Beke 1	Hlahloba	Beke 2	Hlahloba
HO BALA KA KOPANELO	SERATSWANA:		SERATSWANA:	
	DIPOTSO TSA KUTLWISISO:		DIPOTSO TSA KUTLWISISO:	
	MOSEBETSI KAMORA PADISO:		MOSEBETSI KAMORA PADISO:	
HO NGOLA	SEHLOOHO LE MOSEBETSI:		SEHLOOHO LE MOSEBETSI:	
HO BALA KA TATAISO YA SEHLOPHA	DINTLHA:		DINTLHA:	

Lenaneo la tekanyetso

Tekanyetso ya ho ithuta

- **Lenane la thlopiiso** le latelang le kenyeletsa **dintlha tse bohlokwa tsa bokgoni ba ho bala le ho ngola** bakeng sa baithuti ba hao hore ba tsebe ho eba le tsebo mohatong ona.
- Bona ke boiphihlelo ba mantlha ba tsebo ya motheo ya ho bala le ho ngola eo baithuti bohle ba lokelang ho ba le yona qetellong ya Kereiti ya 3.
- Ha hona mokgwa o bobebe wa ho latela 'Tekanyetso ya ho ithuta', kapa 'Tekanyetso e thusang morutwana le titjhare ho fihlela sepheo sa thuto'.
- Ho o thusa ho etsa sena ka tsela ya maleba, o ka nna wa batla ho leka tse latelang:
  - a** Etsa **buka ya direkoto tsa tekanyetso**, mme o e boloke ho wena ka nako tsohle.
  - b** Buka ena e lokela ho ba le letshwao la LEKUNUTU.
  - c** Bukeng ena, **eba le karolo ya moithuti ka mong**.
  - d** Nakong yohle ya letsatsi, **ela hloko tshebetso ya baithuti**, mme o ngole dintlha tsa seo o se bonang mabapi le bokgoni bona.
- Ka ho qoholleha ela hloko **baithuti bao ba sa bontsheng kgatelopele**, mme o **sebetse le bona** ho tobana le diphephetso tsa bona.

Lenane la thlopiiso: Mohato o tlase Puo ya Lapeng

Bokgoni ba ho laola mosebetsi wa hae le boithati (Mosebetsi ya sehlooho)	✓
Latela ditakanyetso le ditebello ka phaposiburutelong	
Laola maikutlo a hae	
Sebetsa ka boikemelo	
Sebetsa mmoho le ba bang dithlophisong tsa sehlopha	
Tadimana le ho phethela mosebetsi nakong e lekantsweng	
Hopola le kgokahanya thuto e fetileng le thuto e ntjha	
Theha le ho boloka dikamano tse ntle	
Pheella le diphephetsong – ha a inehela	
HO MAMELA LE HO BUA	✓
Sebedisa tlotlontswe e ntseng e eketseha ha a bua	
Latela ditaello	
Botsa dipotso	
Araba dipotso ka nepo, a sebedisa ka ho eketseha dipolelo tse ntse di thatafala le ho feta	
Sebedisa tsebo ya ho qoqa le ho buisana ka nepo	
TLHOKOMELO YA MEDUMO LE MEDUMO	✓
Arola mantswa ho ya ka medumo ya ona (ka kutlo)	
Kopanya medumo mmoho ka ho bitsa mantswa (Ka kutlo)	
Elellwa le ho bala mantswa ohle a rutilweng (o ithuta kgokahanyo ya tlhaku le modumo)	
Bopa le ho qhaqholla mantswa a ngotsweng a sebedisa medumo e rutilweng	

HO BALA	✓
Leka kamehla ho arola (qapodisa) mantswe a matjha a sebedisa tsebo ya modumo wa tlhaku.	
Bala ditema tsa leqephe la mosebetsi ka nepo le ka bokgeleke bo eketsehileng.	
KUTLWISISO	✓
<i>Mohatong o tlase, bokgoni bona bo lokela ho ahwa nakong ya ho bala ka kopanelo – ha titjhere a balla seratswana se thata hodimo.</i>	
Bontsha kgahleho le ho batla ho tseba dipaleng tse balwang ka kopanelo.	
Araba dipotso tsa motheo tsa poeletso ka nepo.	
Fana ka mohopolo o nang le kelello, o tiileng ho dipotso tse ‘batlang lebaka’.	
Akaretsa diketsahalo tsa sehlooho tsa pale e balletsweng hodimo.	
Bua ka ho hlaka sepheo kapa molaetsa wa pale e badilweng.	
Hopola le ho hokanya dipale tsa nako e fetileng le tse ntjha.	
MONGOLO	✓
Tshwara pensele le disebediswa tsa ho ngola ka nepo – a sebedisa menwana e meraro ho tshwara	
Bopa ditlhaku tse rutilweng ka nepo le ka ho hlaka	
Ngola ka lebelo le hlokaahalang – a qeta mosebetsi ka nako e lekantsweng	
HO NGOLA	✓
Sebedisa mongolo ho bua mohopolo wa hae (ha a kopitse)	
Ngola ka boikemelo (sebedisa maano a ho ngola ho phethela mosebetsi wa mongolo)	
Sebedisa tsebo ya nyallano ya modumo wa tlhaku ho ngola mantswe (mopeleto o qapilweng)	
Bala mongolo wa hae, a balla metswalle.	

Tekanyetso ya ho ithuta

- O ka kgetha ho iketsetsa **tekanyetso ya mosebetsi ya semmuso ya hao** (FAT) ho ya ka tataiso tse **Karolong ya Poeletso 4 ya CAPS**.
- Kapa, **mohlala wa tekanyetso ya mosebetsi ya semmuso ya Kotara 2 e kenyeleditswe ka tlase**. O ka sebedisa tekanyetso ena ya mosebetsi ya semmuso e le jwalo, kapa o ka e amahanya le maemo hore o e sebedise ka phaposiburutelong ya hao.
- ‘Karete ya dintlha’ e kenyeleditswe moo o ka tlatsang sephetho sa tekanyetso ya baithuti ya karolo enngwe le enngwe.

Ho sebedisa diruburiki

- Diruburiki tse latelang di na le ditlhaloso tsa maemo a mane.
- Di bontsha hape le tataiso ya tekanyetso ya boemo bo bong le bo bong.
- Ho tlatsaetsa, letshwao le abilwe bakeng sa tlhaloso ka nngwe ho ya ka mokgwa wa yona. Hona ho bontshitswe masakaneng a pela tlhaloso.
- O ka sebedisa dibopeho ho hlahloba baithuti ba hao ka tsela tse fapaneng, ho ya kgetho e hlwaileng ke profense kapa setereke sa hao. Mohlala:
  - O ka kgetha ho sebetsa ka boemo kapa tekanyetso bakeng sa mosebetsi wa tekanyetso.
  - Kapa, o ka kgetha ho sebetsa ka letshwao bakeng sa moithuti ka mong.

Mohlala:

- a** Titjhere wa Peter o behile letshwao la sekere bakeng sa katleho ya hae ho ya mokgwa wa teng.
- b** O bona hore boholo ba matshwao a sekere a wela BOEMONG BA 2 / TEKANYETSONG YA 3–4. Empa, o na le ntlha e le nngwe BOEMONG BA 1 / TEKANYETSONG YA 1–2. Mme jwale, o mo fa **Tekanyetso ya 3.**
- c** Ebe, o sebedsa dintlha tsa hae ho ya ka matshwao a mokgwa ka mong. O atleha ho fumana matshwao a 5 ho tswa ho a 14. Ha a arola ka 2, o atleha ho fumana 2.5, eo a e akaretsang hore ebe **Tekanyetso ya 3.**

RUBIRIKI	BOEMO 1 TEKANYETSO 1–2	BOEMO 2 TEKANYETSO 3–4	BOEMO 4 TEKANYETSO 7	BOEMO 4 TEKANYETSO 7
MOKGWA 1	Moithuti o pheta dikarolwana tsa pale tse nyane ka tatelano e fosahetseng. (1)	Moithuti o pheta karolo tse itseng tsa pale ka tatelano e nepahetseng, empa o kenyeletsa dintlha tse ngata kapa tse nyane haholo. (2) ✗	Moithuti o pheta boholo ba pale ka tatelano e nepahetseng, empa a ka kenyeletsa dintlha tse ngata kapa tse nyane haholo. (3)	Moithuti o pheta pale ka tatelano e nepahetseng, ka dintlha tse lekaneng ho etsa moelelo e hlake. (4–5)
MOKGWA 2	Moithuti o kgefutsa ka pheta-pheto, ka ho qeya-qeya le ho pheta mantswe le dipolelo. (1)	Moithuti o kgefutsa ka nako e itseng, qeya-qeya le ho pheta mantswe kapa dipolelo. (2) ✗	Moithuti o pheta pale ka boqhetseke, kgefutsa moo le moo, qeya-qeya kapa ho pheta mantswe le dipolelo. (3)	Moithuti o pheta pale ka boqhetseke le ka boitshepo, kantle le ho qeya-qeya kapa ho pheta mantswe kapa dipolelo. (4–5)
MOKGWA 3	Ha hona phaphang ya sehalo kapa bophahamo ba lentswe, kapa moithuti ha a utlwahale hantle. (1) ✗	Moithuti o fapanya sehalo kapa bophahamo ba lentswe, feela ha se ka nepo ka nako tsohle. (2)	Moithuti o fapanya sehalo kapa bophahamo ba lentswe ha a bala, ka sepheto se itseng. (3)	Moithuti o fapanya sehalo kapa bophahamo ba lentswe ha a bala, ka sepheto se babatsehang. (4)

Phetolo

- Fetola matshwao ho tswa ho a 14 ho a isa tekanyetso ya 1–7 ka ho a arola ka 2.

Re tshepa o fumane tataiso ena ya tekanyetso e le molemo

- Ho bohlokwa ho hopola hore mesebetsi ena ya tekanyetso le mekgwa ya manollo ke ditshisinyo feela.*
- Ka kopo sheba ho profense kapa setereke sa hao bakeng sa ditshwanelo tsa tekanyetso.*

Tekanyetso ya thuto: Karete ya dintlha						
Mabitso a baithuti	Ho mamela le ho bua	Medumo	Ho bala le kutlwisiso	Mongolo	Ho ngola	Ka kakaretso
Nomoro ya mosebetsi ya tekanyetso	2.1	2.2	2.3	2.4	2.5	2.6
1						
2						
3						
4						
5						
6						
7						
8						
9						
10						
11						
12						

Kereiti 3 Kotara 2: Mohlala wa Tekanyetso ya semmuso

2.1: HO MAMELA LE HO BUA	
SEPHEO	<ul style="list-style-type: none"> Etsa phatlalatso ya molomo ho hlalosa le ho bapisa ntho (bontsha le ho bua).
HO KENYA TSHEBETSONG	<ul style="list-style-type: none"> Etsa sena bekeng ya 5–8 Etsa sena nako e nngwe le e nngwe ha baithuti ba tlwaetse ho bala ka boikemelo kapa ka nako ya mosebetsi wa ho ngola
MOSEBETSI	<ul style="list-style-type: none"> Bolella baithuti ho itokisetsa phatlalatso ya molomo. Hlalosa hore ba lokela ho tla le ntho hae eo ba tla bua ka yona. Pele, ba lokela bolela hore ntho eo ke eng, mme ba e bontshe phaposi. Ya bobedi, ba lokela ho bolela mosebetsi/sepheo sa ntho eo. Ya boraro, ba lokela ho hlalosa ntho eo ka boholo, sebopeho lemmala. Qetellong, ba lokela ho bapisa ntho ena ka e nngwe boemong ba: (le ha ekaba ke eng e ka sebetsang): boholo; sebopeho; mmala; ho tshwana; sepheo; tshebetso. O ka nna wa batla ho fa baithuti foreimi e latelang ho sebeletsa ho yona: <ul style="list-style-type: none"> Ntho yaka ke... Mosebetsi/sepheo sa yona ke ho... E...(boholo, sebopeho, mmala) Ha e bapiswa le..., e... Bolella baithuti hore ha ba etsa phatlalatso ya bona, ba lokela hore be ba lokile, ba utlwahale, mme ba seke ba qeya-qeya kapa ho ipheta. Ka nako tse kgethilweng, bitsa baituti ho phatlalatsa ntho tsa bona phaposing. Hlahloba moithuti ka mong o sebedisa rubiriki e latelang.

RUBIRIKI	BOEMO BA 1 TEKANYETSO 1–2	BOEMO BA 2 TEKANYESO 3–4	BOEMO BA 3 TEKANYETSO 5–6	BOEMO BA 4 TEKANYETSO 7
BOITOKISO	Moithuti ha a itokisa mme ebile ho hlakile o kgethile 'ntho eo a fumaneng' bakeng sa ho hlalosa. Moithuti o sokola ho phethela foreimi. (1-2)	Moithuti o itokisitse mme o tliile le ntho ho tla e hlalosa. Moithuti o sokola ho bapisa ntho. (3-4)	Moithuti o itokisitse mme o tliile le ntho ho tla e hlalosa. Moithuti o bapisa ntho e ho e nngwe ka tsela tse 1-2. (5-6)	Moithuti o itokisitse mme o tliile le ntho ho tla e hlalosa. Moithuti o bapisa ntho e nngwe ho e nngwe ka tsela tse fetang tse 2. (7)
TSHEBEDISO YA LENTSWE	Lentswe la moithuti ha le utlwahale. (1)	Lentswe la moithuti le ya utlwahala boholo ba nako.(2)	Lentswe la moithuti la ya utlwahala. (3)	
BOKGELEKE	Moithuti o bala ka ho qeya-qeya, a kgutse nako e telele, kapa a phete boholo ba se boletsweng. (1)	Moithuti o bala ka ho qeya-qeya nako le nako, a kgutse ka nako tse ding, kapa a phete se boletsweng. (2)	Phatlalatso ya moithuti e ya babatseha haholo, ka qeya-qeyo e 1 kapa tse 2, kgefutso kapa pheta-pheto. (3)	Phatlalatso ya moithuti e ya babatseha ebile e boitshepo. (4)

2.2: MEDUMO	
SEPHEO	<ul style="list-style-type: none"> • Peleta mantse ka nepo a sebedisa tsebo ya medumo tekong le piletsong.
HO KENYWA TSHEBETSONG	<ul style="list-style-type: none"> • Etsa sena bekeng ya 7 kapa 8, ka nako ya thuto ya medumo pheletsong ya beke.
MOSEBETSI	<ul style="list-style-type: none"> • Ebe, o etsa polelo ya piletso ya mantse a 8 a sebedisang medumo e tobaneng le kotara ya 2, mohlala: mantse a sebedisang modumo o tshwanang empa a peletwa ka tsela tse fapaneng. • Bolella baithuti ho boelets mantse ohle a mopeleto a akareditsweng medumong ya kotara. • Beha baithuti hantle hot la ngola teko. Ba laele ho ngola letsatsi le sehloho, le dinomoro 1-6 ka thoko, le 7-12 bohareng ba leqephe. • Ebe, o bitsa mantse a mopeleto a 12. Bolella baithuti ho ngola lentswe pela nomoro e nepahetseng, kapa ho taka mola ebang ba sa kgone ho ngola lentswe. • Qetellong, bolella baithuti ho ngola fatshe dipolelo ha o ntse o di bitsa. Bala polelo hang ka lebelo le iketlileng hore baithuti ba utlwe. Ebe o bala polelo ka dikotwana, o dumella baithuti ho ngola mantse fatshe. • Kgobokanya dibuka tsa bona mme o tshwaye. • Hlahloba moithuti ka mong o sebedisa rubiriki e latelang.

RUBIRIKI	BOEMO BA 1 TEKANYETSO 1-2	BOEMO BA 2 TEKANYETSO 3-4	BOEMO BA 3 TEKANYETSO 5-6	BOEMO BA 4 TEKANYETSO 7
ETSA MANTSWE KA DITUMAMMOHO TSE KOPANTSWENG	Moithuti o bopile mantse a pakeng tsa 0-3 ka nepo. (1-2)	Moithuti o bopile mantse a pakeng tsa 4-6 ka nepo. (3-4)	Moithuti o bopile mantse a pakeng tsa 7-9 ka nepo. (5-6)	Moithuti o bopile mantse a pakeng tsa 10-12 ka nepo. (7)
PILETSO	Moithuti o entse diphoso tse 5 kapa ho feta polelong ya piletso. (1-2)	Moithuti o entse diphoso tse 3-4 polelong ya piletso. (3-4)	Moithuti o entse diphoso tse 1-2 polelong ya piletso. (5-6)	Moithuti ha a etsa diphoso dipolelong tsa piletso. (7)

2.3: HO BALA	
SEPHEO	<ul style="list-style-type: none"> • O balla buka e boemong ba hae hodimo. • O sebedisa mantswe, medumo, tsebo ya ho hlahloba moelelo le ho kgetholla mantswe. • O bala ka boqhetseke bo eketsehileng.
HO KENYWA TSHEBETSONG	<ul style="list-style-type: none"> • Sena se ka etswa nako enngwe le enngwe ho tloha bekeng ya 6 ho isa bekeng ya 8 • Etsa sena ka nako ya ho bala ka tataiso ya sehlopha
MOSEBETSI	<ul style="list-style-type: none"> • Ka nako ya 'ho bala ka tataiso ya sehlopha' bitsa setho ka seng sa sehlopha ho tla mme se o balle ka boikemelolo. • Kopa moithuti ho o balla hodimo seratswana se boemong ba hae. Etsa bonnete hore seratswana se kenyeletsa mantswe a kgethollehang • Botsa moithuti ke eng se bileng bonolo ho bona, le moo ba sokotseng teng. Ba botse hore ba ikutlwa jwang ka ho bala ha bona. • Hlahloba moithuti ka mong o sebedisa rubiriki e latelang.

RUBIRIKI	BOEMO BA 1 TEKANYETSO 1-2	BOEMO BA 2 TEKANYESO 3-4	BOEMO BA 3 TEKANYETSO 5-6	BOEMO BA 4 TEKANYETSO 7
BOKGELEKE	Moithuti o bala ka ho qeya-qeya, a kgutse ha fihla mantsweng ao a sa a tsebeng kapa a fete mantswe ao a sa a tsebeng, mme a phete mantswe kapa diratswana.	Moithuti o a bala a kgefutse nakwana kapa a qeye-qeye. Moithuti o na le 'matheba a makukuno' ao a leng thata ho feta ho ona.	Moithuti o bala a kgefutsa ha nakwana morethethong wa hae wa ho bala. Moithuti thatafallwa ke mantswe a itseng mme / kapa dibopeho tsa dipolelo.	Moithuti o bala ka bokgabane a kgefutsa. Moithuti o kgona ho itokisa ha a bala mantswe a thata mme / kapa dibopeho tsa dipolelo.
TSEBO YA HO KGETHOLLA	Moithuti o hloka tshehetso e ngata ka medumo ho tswa ho titjhere ho bala lentswe leo a sa le tsebeng. Moithuti o sokola ho arola mantswe ka dinoko ka medumo ya lona. Moithuti o tseba mantswe a mmalwa a hlahang kgafetsa.	Moithuti o leka ho sebedisa medumo ho bala mantswe ao a sa a tsebeng empa o hloka tshehetso ho tswa ho titjhere. Moithuti o kgona ho arola mantswe ka dinoko kapa medumo ya ona ka tshehetso ho tswa ho titjhere. Moithuti o tseba mantswe a mang a hlahang kgafetsa.	Moithuti o sebedisa medumo le lethathamo ho qapodisa mantswe ao a sa a tsebeng, empa o hloka thuso moo le moo ho kopanya medumo ho bopa lentswe. Moithuti o tseba mantswe a mangata a hlahang kgafetsa.	Moithuti o sebedisa medumo le lethathamo ho qapodisa mantswe ao a sa a tsebeng, mme o kgona ho kopanya medumo ho bopa lentswe. Moithuti o tseba mantswe ohle a hlahangkgafetsa.

2.4: KUTLWISISO	
SEPHEO	<p>Mamela a be a tadimane le seratswana ka ho:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Etsa bolepi • Tlhahlamanya diketsahalo tsa seratswana ka nepo • Etsa dikakanyo • Etsa ditekolo
HO KENYA TSHEBETSONG	<ul style="list-style-type: none"> • Sena se ka etswa nako enngwe le enngwe ho tloha beke 6 ho isa bekeng ya 8 • Etsa sena ka bo Lahlano ka nako ya mosebetsi wa molomo: puisano ya ho bala ka kopanelo ka bo Labohlano: Mosebetsi kamora padiso
MOSEBETSI	<ul style="list-style-type: none"> • Sebedisa pale ya nako ya ho bala ka kopanelo ya beke e fetileng. • Efa phaposi mosebetsi wa ho phethela mosebetsi. • Ebe, o biletsa moithuti ka mong tafoleng ya hao ho phetha tekanyetso. • Kopa baithuti ho araba mofuta wa dipotso tse 1–2 tse latelang ka seratswana: <p>Dipotso tse otlohlileng ka dintlha</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Mang..? 2 Eng...? 3 Neng...? 4 Jwang...? 5 Kae...? <p>Etsa bolepi</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 O nahana ho tla etsahala eng ho latelang? Hobaneng? 2 O nahana pale e tla fella jwang? Hobaneng? <p>Tatelano</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 Ho etsahetse eng qalong ya pale? 2 Ho etsahetse eng pheletsong ya pale? 3 Ho etsahetse eng kamora ...? 4 Ho etsahetse eng pele: ...kapa...? <p>Dikakanyo</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 O ka akanya eng ka...ho tswa ho...? 2 O nahana ho etsahetse jwang...? 3 Hobaneng o nahana...? <p>Ditekolo</p> <ol style="list-style-type: none"> 1 O nahana hore na ebe e ne ele ntho e nepahetseng ho e etsa? Hobaneng kapa hobaneng ho se jwalo? 2 O nahana hore sena ene e le ntho e sa nepahalang ho e etsa? Hobaneng kapa hobaneng ho se jwalo? 3 O ka etsa tekolo ka diketso tsa (mophetwa)? <ul style="list-style-type: none"> • Hlahloba mongolo le ho ngola ha moithuti ka mong o sebedisa rubiriki e latelang.

RUBIRIKI	BOEMO BA 1 TEKANYETSO 1-2	BOEMO BA 2 TEKANYESO 3-4	BOEMO BA 3 TEKANYETSO 5-6	BOEMO BA 4 TEKANYETSO 7
DIPOTSO TSE OTLOLOHILENG KA DINTLHA	Moithuti ha a kgone ho hopola dintlha ho tswa paleng.	Moithuti o hopola dintlha tse itseng tsa pale ka nepo, ka tlhotlhelletso e itseng.	Moithuti o hlwaya dintlha kaofela tsa pale ka potlako, ka bokgeleke le ka nepo.	Moithuti o hlwaya dintlha kaofela tsa pale ka potlako, ka bokgeleke le ka nepo.
BOLEPI	Moithuti o sokola ho etsa bolepi bo utlwahalang, mme ha a kgone ho fana ka mabaka a karabo ya hae. (1)	Moithuti o kgona ho etsa bolepi bo utlwahalang, mme ebile o fana ka mabaka a karabo ya hae. (2)		
TATELANO	Moithuti ha a kgone Ho tlhahlamanya diketsahalo tsa seratswana ka nepo.	Moithuti o tlhahlamanya diketsahalo tsa seratswana ka nepo empa o nka nako.	Moithuti o tlhahlamanya diketsahalo tsa seratswana ka nepo empa o nka nako.	Moithuti o tlhahlamanya diketsahalo tsa seratswana ka nepo ka potlako.

2.5:HO NGOLA	
SEPHEO	<ul style="list-style-type: none"> • Bopa ditlhaku tse nyane le tse kgolo tsohle ka nepo ka mongolo o kopaneng kapa mongolo o harilweng.
HO KENYA TSHEBETSONG	<ul style="list-style-type: none"> • Etsa sena o sebedisa thuto ya mongolo bakeng sa beke beke 5–6, kapa beke 7–8.
MOSEBETSI	<ul style="list-style-type: none"> • Etsa thuto ya mongolo jwaloka tlwaelo. • Ha baithuti ba ntse ba kopisa ho tswa tlapangollong, tsama-tsamaya o ba shebe. • Kgobokanya dibuka tsa baithuti pheletsong ya potoloho ya mongolo. • Hlahloba mongolo ha moithuti ka mong o sebedisa rubiriki e latelang.

RUBIRIKI	BOEMO BA 1 TEKANYETSO 1–2	BOEMO BA 2 TEKANYESO 3–4	BOEMO BA 3 TEKANYETSO 5–6	BOEMO BA 4 TEKANYETSO 7
MONGOLO:	Moithuti o sokola ho ngola ka mongolo o kopaneng kapa moharo. Mongolo ha o lekane boholo, popo ya ditlhaku tse nyane le tse kgolo ha e ya nepahala, le sebaka ha se ya lekana. (1–2)	Moithuti o sokola ka nako tse ding ho ngola ka mongolo o kopaneng kapa moharo. Mongolo o batla o sa lekane ka boholo, popo ya ditlhaku tse nyane le tse kgolo ha e ya nepahala, le sebaka ha se ya lekana. (3–4)	Moithuti o ngola ka mongolo o kopaneng kapa moharo. Mongolo o a tshwana ka boholo, popo ya ditlhaku tse nyane le tse kgolo boholo e nepahetse, mme le sebaka se ya lekana. (5–6)	Moithuti o ngola ka mongolo o kopaneng kapa moharo. Boholo ba mongolo bo a lekana ka boholo, popo ya ditlhaku tse nyane le tse kgolo e nepahetse, mme le sebaka se lekane. (7)

2.6: MONGOLO	
SEPHEO	<ul style="list-style-type: none"> • Ngola diratswana tse 2 tsa dipolelo tse 8 ka sehlooho. • Ngola pale ka seratswana sa boiqapelo sa dipolelo bonyane tse 10. • Bala le ho lokisa mongolo wa hae.
HO KENYA TSHEBETSONG	<ul style="list-style-type: none"> • Etsa sena o sebedisa thuto ya mongolo bakeng sa beke 3–4, beke 5–6, kapa beke 7–8.
MOSEBETSI	<ul style="list-style-type: none"> • Etsa thuto ya mongolo jwaloka tlwaelo. • Kgobokanya dibuka tsa baithuti pheletsong ya potoloho ya mongolo. • Hlahloba mongolo le ho ngola ha moithuti ka mong o sebedisa rubiriki e latelang.

RUBIRIKI	BOEMO BA 1 TEKANYETSO 1–2	BOEMO BA 2 TEKANYESO 3–4	BOEMO BA 3 TEKANYETSO 5–6	BOEMO BA 4 TEKANYETSO 7
HO NGOLA: BONNETE	Mohopolo o boima hore a o utlwisise, kapa ha se wa nnete – o kopitsa mohlala wa titjhere. (1)	Mohopolo o a utlwisiseha mme ke wa nnete, le ha o tshwana le mohlala. (2)	Mohopolo ke wa nnete ebile ke wa botho. (3)	Mohopolo ke wa nnete, ke wa botho ebile ke boiqapelo. (4-5)
HO NGOLA: SEBOPEHO LE BOLELELE	Moithuti o ngotse dipolelo tse ka tlase ho tse 6 ka nepo. (1)	Moithuti o ngotse dipolelo tse pakeg tsa 6-7 ka nepo. (2)	Moithuti o ngotse dipolelo tse pakeng tsa 8-9 ka nepo. (3)	Moithuti o ngotse dipolelo tse 10 kapa ho feta. (4–5)
HO NGOLA: MATSHWAO A PUO	Moithuti o sokola ho sebedisa ditlhaku tse kgolo, kgutlo, feelwane le letshwao la makalo ka nepo, le ha a tshhetswa. (1)	Moithuti o sebedisa ditlhaku mmoho le kgutlo ka nepo, empa o sokola ka matshwao a mang a puo. (1)	Moithuti o sebedisa matshwao ohle a puo a rutilweng ka tshwanelo, empa o etsa diphoso moo le moo. (1.5)	Moithuti o sebedisa matshwao ohle a puo ka nepo mme o etsa diphoso ka sewelo. (2)

